

shift from predominantly conceptual interpretation to systematic practical implementation and consolidation of its strategic importance for state educational policy.

Key words: *historical memory, spiritual culture, national-patriotic education, higher education institutions, national identity, memory policy, student youth.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2026

Стаття прийнята 04.04.2026

Статтю опубліковано 15.05.2026

УДК 37.014.54(477)«2005/2021»

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2026.37.361694](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2026.37.361694)

СЕРГІЙ ЗАХАРІН

ORCID: 0000-0002-1263-8170

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, м. Київ

ОСВІТНЯ ПОСЛУГА ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ 2005–2021 РОКІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз освітньої послуги як об'єкта суспільно-економічних відносин у контексті трансформаційних процесів в освітній системі України у 2005-2021 роках. Досліджено економічну природу освітньої послуги, її споживчу цінність, вартісні характеристики та соціальну значущість. Особливу увагу приділено подвійній природі освітньої послуги як соціально значущого суспільного блага та водночас ринкового продукту, що функціонує в умовах конкуренції, державного регулювання та інституційної автономії. Обґрунтовано, що в аналізований період в Україні відбулися суттєві структурні й концептуальні зміни у сфері освіти, зокрема розширення автономії закладів освіти, впровадження механізмів забезпечення якості, інтеграція до європейського освітнього простору, посилення ринкових засад управління у сфері вищої освіти. Зазначені трансформації сприяли переосмисленню освітньої послуги – від бюджетно-фінансованої соціальної функції до складової економіки знань та інструменту формування людського капіталу.

Проаналізовано специфічні характеристики освітньої послуги, зокрема її нематеріальність, невіддільність процесу надання від споживання, відкладений соціально-економічний ефект та активну участь споживача у формуванні кінцевого результату. Розглянуто структуру ринку освітніх послуг із акцентом на взаємодії виробників, споживачів, держави та інших заінтересованих сторін. Доведено, що розвиток освітніх послуг у 2005–2021 роках відображає ширші процеси соціально-економічної модернізації та зростання ролі освіти як стратегічного ресурсу сталого розвитку держави.

Результати дослідження підтверджують доцільність розгляду освітньої послуги як складної міждисциплінарної категорії, що поєднує педагогічний, економічний і соціальний виміри. Методологічне осмислення освітньої послуги як суспільно-економічного феномену створює підґрунтя для вдосконалення стратегічного управління закладами освіти та підвищення конкурентоспроможності національної освітньої системи.

Ключові слова: *освітня послуга, економіка освіти, ринок освітніх послуг, суспільно-економічні відносини, людський капітал, освітня політика, стратегічне управління*

Постановка проблеми. Упродовж 2005–2021 років освітня сфера України зазнала суттєвих структурних і змістових трансформацій. Відбувалися процеси інтеграції до європейського освітнього простору, модернізації законодавства, запровадження принципів автономії та внутрішніх систем забезпечення якості освіти. У цих умовах освітня послуга дедалі більше набувала ознак ринкового блага, що функціонує в системі суспільно-економічних відносин.

Потреба в теоретичному осмисленні освітньої послуги як об'єкта економічної та соціальної взаємодії зумовлена зміною ролі закладу освіти: від інституції, що виконує виключно соціальну функцію, до суб'єкта, який реалізує стратегію розвитку в конкурентному середовищі.

Проблематика освітньої послуги розглядалася у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників у контексті економіки освіти, управління якістю, стратегічного менеджменту. Однак саме період 2005–2021 років характеризується зміщенням акцентів на інтеграцію ринкових механізмів в освітню діяльність, автономізацію закладів освіти та формування нових моделей управління.

Недостатньо дослідженим залишається питання методологічного забезпечення стратегічного розвитку закладів освіти з урахуванням подвійної природи освітньої послуги — як суспільного блага та економічного продукту.

Метою статті є обґрунтування методологічних засад розгляду освітньої послуги як об'єкта суспільно-економічних відносин у трансформаційних умовах 2005–2021 років та визначення стратегічних орієнтирів розвитку закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Освітня послуга є результатом взаємодії суб'єктів освітнього процесу – педагога та здобувача освіти. Вона має нематеріальний характер, тривалий ефект і відтермінований результат, що проявляється у формуванні компетентностей, соціального капіталу, професійної мобільності.

З методологічної точки зору, розвиток будь-якої сучасної організації базується на задоволенні потреб певних споживачів чи замовників послуг. Цими споживачами можуть бути держава, колективи, фізичні особи, підприємства – будь-хто, чия потреба задовольняється. Тому при розгляді методологічного забезпечення стратегічних рішень (у тому числі у закладі освіти) важливо наголосити на економічній сутності ринкового блага, яке ним виготовляється задля задоволення наявного попиту. Формування та реалізація стратегії розвитку організації має здійснюватися на основі чіткого розуміння змісту та характеристики товару, послуги, роботи, яка що виробляється та постачається. Причому важливо не тільки розуміти технічні характеристики блага, а в першу чергу знати та усвідомлювати його споживчу цінність та споживчу вартість. У сучасному висококонкурентному середовищі основним напрямком розвитку багатьох організацій, у тому числі і навчальних закладів, є задоволення потреб споживачів (Бойко, 2024). Вивчення й усвідомлення менеджерами та відповідальними працівниками цінності блага для замовника має стати частиною організаційної культури. Повною мірою це стосується і закладів освіти, в першу чергу - вищих навчальних закладів. Цінним ринковим благом і важливою складовою розвитку вважається й освітня послуга, що є результатом взаємодії педагога та здобувача освіти, тобто особи, яка навчається (Буайта, 2021). Серед науковців термін «освітня послуга» трактується по-різному. Існує думка, що при тлумаченні її сутності слід виходити із змісту освітніх стандартів. Використовуючи цей підхід, у літературі можемо зустріти таке визначення: «освітня послуга – це вид послуги, що забезпечує реалізацію конституційних гарантій і державних зобов'язань у сфері освіти, яка надається за рівнями освіти відповідно до вимог державних освітніх стандартів і передбачає затрати певних економічних ресурсів в процесі задоволення освітніх потреб тих, хто навчається» (Воробйова, 2021). На наш погляд, цей підхід не можна брати за основу, оскільки будь-яка монополія послуга, у тому числі й освітня, є породженням, в першу чергу, певних потреб людини, що формалізуються в результаті дії ринкового механізму, а не лише наявності стандартів. Крім того, багато освітніх послуг надаються фактично, хоча на них немає жодних стандартів (корпоративні курси підвищення кваліфікації, репетиторство, підготовка кадрів вищої кваліфікації). При характеристиці освітньої послуги, на нашу думку, необхідно виходити насамперед з її ринкової природи, розуміючи послугу як продукт, що виробляється незалежним освітнім закладом задля задоволення освітніх потреб незалежних споживачів. Використовуючи цей методичний підхід, досить вдало сформулював сутність освітньої послуги член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України І. М. Грищенко: «Термін «освітня послуга» означає цілеспрямовану діяльність юридичних і фізичних осіб, в основі якої лежить навчання для задоволення різноманітних інтелектуальних потреб людини й суспільства в нових знаннях, уміннях, навичках, розвитку індивідуальних здібностей, що має вартісний вимір». На практичному рівні освітня послуга – це нематеріальний ринковий продукт, що виробляється закладами освіти на основі відповідних стандартів і передбачає передачу знань, вмінь, навичок від виробника до споживача, в результаті чого споживач отримує належні компетентності.

У 2005-2021 роках посилилася тенденція до розгляду освіти як стратегічного ресурсу держави, інструменту забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та формування людського капіталу. Таким чином, освітня послуга виступає не лише соціальним, а й економічним феноменом.

Період 2005-2021 років позначився впровадженням нових принципів управління: автономії закладів освіти, фінансової самостійності, конкуренції за здобувачів освіти, рейтингування та міжнародної акредитації програм.

Зміни законодавчої бази сприяли переходу до стратегічного управління, орієнтованого на:

- аналіз потреб ринку праці;
- формування конкурентних освітніх програм;
- забезпечення якості та прозорості освітніх процесів;
- розвиток партнерств із роботодавцями та міжнародними інституціями.

Освітня послуга у цих умовах стала об'єктом оцінювання з позицій ефективності, результативності та споживчої цінності.

У висококонкурентному середовищі визначальним чинником стратегічного розвитку закладу освіти стає усвідомлення споживчої цінності освітньої послуги. Йдеться не лише про зміст навчальних програм, а й про якість освітнього середовища; цифрову інфраструктуру; міжнародну мобільність; можливості працевлаштування випускників.

У 2020-2021 роках додатковим викликом стала пандемія COVID-19, що прискорила цифровізацію освітнього процесу та змінила формат надання освітніх послуг.

Методологія стратегічного розвитку закладу освіти в зазначений період базується на поєднанні підходів:

- системного (розгляд закладу як цілісної соціально-економічної системи);
- компетентнісного (орієнтація на результат навчання);
- маркетингового (дослідження попиту та позиціонування);
- інституційного (врахування нормативного середовища);
- аксіологічного (збереження соціальної місії освіти).

Поєднання цих підходів дозволяє забезпечити баланс між соціальною відповідальністю та економічною ефективністю діяльності закладу освіти.

Отже, у 2005-2021 роках освітня послуга набула ознак комплексного інтелектуального продукту, що функціонує в системі суспільно-економічних відносин. Поступово утверджувався підхід, за якого сфера освіти розглядалася як складова економіки послуг, зорієнтована на потреби держави, здобувачів освіти, їхніх родин, роботодавців та суспільства загалом. Відбулося зміщення управлінської парадигми від адміністративно-централізованої моделі до стратегічно орієнтованого менеджменту. Стратегічний розвиток закладів освіти в цей період ґрунтувався на інтеграції ринкових механізмів, автономізації та посиленні відповідальності закладів освіти, запровадженні внутрішніх систем забезпечення якості, цифровізації освітнього процесу й розвитку міжнародної співпраці.

У наукових дослідженнях освітня послуга визначається як результат цілеспрямованої діяльності суб'єктів освітнього процесу, спрямований на задоволення освітніх потреб особистості та суспільства. Зокрема, Т. Власюк і Н. Фастовець підкреслюють, що освітня послуга є специфічним нематеріальним благом, яке має індивідуалізований характер і формується у процесі взаємодії педагога та здобувача освіти (Власюк, & Фастовець, 2021).

Економічний вимір освітньої послуги полягає в тому, що вона має вартісну характеристику, виступає предметом обміну та входить до системи ринкових відносин. Н. Крахмальова та Д. Кірієнко розглядають освітню послугу як продукт економічної діяльності закладу вищої освіти, що поєднує соціальну місію та ринкові механізми функціонування (Крахмальова, & Кірієнко, 2014). Таким чином, освітня послуга одночасно є соціально значущим благом і економічною категорією.

Особливості освітньої послуги як економічного блага пов'язані з її невідчутністю, неможливістю накопичення, тривалістю надання та співучастю споживача у процесі її створення. У дослідженнях, присвячених економічній природі освіти, наголошується, що результат освітньої послуги має відстрочений ефект і проявляється у формуванні людського капіталу (Буайта, 2021). Це визначає особливий характер оцінювання якості освітніх послуг і потребує врахування довгострокових соціально-економічних наслідків.

Структурна побудова освітньої послуги охоплює змістовий, організаційний, результативний та вартісний компоненти, що зумовлює необхідність чіткого визначення її параметрів і критеріїв якості. У цьому контексті О. Воробйова акцентує увагу на важливості стандартизації освітніх послуг і визначення їх структурних елементів як умови забезпечення якості та конкурентоспроможності закладів освіти (Воробйова, 2021). Упродовж 2005–2021 років процес запровадження нових освітніх стандартів в Україні сприяв посиленню економічного аспекту управління якістю освіти.

Ринок освітніх послуг характеризується наявністю різних груп суб'єктів: виробників (заклади освіти), споживачів (здобувачі освіти, роботодавці), регуляторів (держава), а також інституцій забезпечення якості. О. Шкурупій та інші дослідники зазначають, що ринок освітніх послуг формується під впливом попиту, пропозиції, державної політики та соціальних очікувань (Шкурупій, Самойлик, & Шматько, 2020). Водночас, А. Бойко підкреслює, що поведінка учасників ринку освітніх послуг має свої специфічні риси, зумовлені інформаційною асиметрією та відкладеним результатом споживання (Бойко, 2024).

У контексті реформування освіти у 2005–2021 роках освітня послуга дедалі більше розглядається як стратегічний ресурс розвитку людського потенціалу держави. Це вимагає комплексного методологічного підходу до її аналізу - з урахуванням економічних, соціальних та педагогічних чинників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, освітня послуга як об'єкт суспільно-економічних відносин поєднує соціальну місію освіти та ринкові механізми функціонування. Її специфіка полягає у нематеріальному характері, довгостроковому результаті та високому рівні суспільної значущості. У досліджуваній період (2005–2021 рр.) в Україні відбувалася трансформація розуміння

освітньої послуги – від суто бюджетної категорії до повноцінного елемента ринку послуг у системі економіки знань.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз впливу воєнних та поствоєнних трансформацій на економічну природу освітньої послуги.

Список використаних джерел

- Бойко, А. (2024). Типологія учасників ринку освітніх послуг і моделі поведінки крізь призму поведінкової економіки. *Економіка та суспільство*, 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-140>
- Буайта, С. (2021). Теоретичні аспекти визначення та класифікації виробленої продукції в системі вищої освіти. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 6 (39), 68-75. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6\(39\).68-75](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6(39).68-75)
- Власюк, Т. М., & Фастовець, Н. (2021). Теоретичні аспекти поняття «освітня послуга». В кн. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 40-41). Київ: КНУТД. Взято з <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18883>
- Воробйова, О. П. (2021). Теоретичні основи побудови структури освітньої послуги та її стандартизації. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 1, 25-30. Взято з <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4165/4444>
- Крахмальова, Н. А., & Кірієнко, Д. О. (2014). Освітня послуга як продукт економічної діяльності вищих навчальних закладів. *Економіка і управління*, 4 (64), 19-24.
- Шкурупій, О. В., Самойлик, Ю., & Шматько, О. О. (2020). Маркетингові особливості освітніх послуг у конкурентному середовищі: міжнародні та національні тренди. *Економіка та держава*, 11, 4-11. Взято з http://www.economy.in.ua/pdf/11_2020.pdf

References

- Boiko, A. (2024). Typologhiia uchasnykiv rynku osvitnikh posluh i modeli povedinky kriz pryzmu povedinkovoi ekonomiky [Typology of participants in the market of educational services and behavior patterns through the prism of behavioral economics]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economics and Society], 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-140> [in Ukrainian].
- Buaita, S. (2021). Teoretychni aspekty vyznachennia ta klasyfikatsii vyroblenoi produktsii v systemi vyshchoi osvity [Theoretical aspects of the definition and classification of products in the system of higher education]. *Tsentrlnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky* [Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences], 6 (39), 68-75. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6\(39\).68-75](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6(39).68-75) [in Ukrainian].
- Krakhmalova, N. A., & Kirienko, D. O. (2014). Osvitnia posluha yak produkt ekonomichnoi diialnosti vyshchikh navchalnykh zakladiv [Educational service as a product of the economic activity of higher educational institutions]. *Ekonomika i upravlinnia* [Economics and Management], 4 (64), 19-24. Retrieved from [in Ukrainian].
- Shkurupii, O. V., Samoilyk, Yu., & Shmatko, O. O. (2020). Marketynhovi osoblyvosti osvitnikh posluh u konkurentnomu seredovyschi: mizhnarodni ta natsionalni trendy [Marketing features of educational services in a competitive environment: international and national trends]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and State], 11, 4-11. Retrieved from http://www.economy.in.ua/pdf/11_2020.pdf [in Ukrainian].
- Vlasiuk, T. M., & Fastovets, N. (2021). Teoretychni aspekty poniattia "osvitnia posluha" [Theoretical aspects of the concept of "educational service"]. In *Problemy intehtratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii* [Problems of Integration of Education, Science and Business in the Conditions of Globalization]: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 40-41). Kyiv: KNUITD. Retrieved from <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18883> [in Ukrainian].
- Vorobiova, O. P. (2021). Teoretychni osnovy pobudovy struktury osvitnoi posluhy ta yii standartyzatsii [Theoretical foundations of building the structure of educational services and its standardization]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnogo universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii: Pedagogichni nauky* [Bulletin of Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky. Series: Pedagogical Sciences], 1, 25-30. Retrieved from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4165/4444> [in Ukrainian].

ZAKHARIN S.

State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection for Digital Development, Digital Transformations and Digitalization, Kyiv, Ukraine

EDUCATIONAL SERVICES AS AN OBJECT OF SOCIO-ECONOMIC RELATIONS UNDER THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION (2005–2021): METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of educational services as an object of socio-economic relations within the context of the transformation of the Ukrainian education system in 2005–2021. The study examines the economic nature of educational services, their consumer value, cost characteristics, and social significance. Particular attention is paid to the dual nature of educational services as both a socially significant public good and a market-oriented product operating within competitive and regulatory frameworks.

The paper substantiates that during the analyzed period Ukrainian education underwent significant structural and conceptual changes, including the expansion of institutional autonomy, implementation of quality assurance mechanisms, integration into the European educational space, and strengthening of market principles in higher education management. These transformations contributed to a reinterpretation of educational services not only as a budget-funded social function but also as an element of the knowledge economy and human capital development.

The specific features of educational services are analyzed, including intangibility, inseparability of production and consumption, delayed socio-economic effects, and active participation of the consumer in the service formation process. The structure of the educational services market is examined, with emphasis on the interaction between providers, consumers, the state, and other stakeholders. The study highlights that the development of educational services in 2005–2021 reflects broader socio-economic modernization processes and the increasing role of education as a strategic resource for sustainable national development.

The findings confirm that educational services should be considered a complex interdisciplinary category integrating pedagogical, economic, and social dimensions. The methodological understanding of educational services as a socio-economic phenomenon provides a foundation for improving strategic management decisions in educational institutions and enhancing the competitiveness of the national education system.

Key words: *educational service, education economics, market of educational services, socio-economic relations, human capital, educational policy, strategic management*

Стаття надійшла до редакції 17.03.2026

Стаття прийнята 06.04.2026

Статтю опубліковано 15.05.2026

УДК 378.014.6:005.6

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2026.37.361697](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2026.37.361697)

ІННА ІЩЕНКО

ORCID: 0000-0001-9602-3554

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ОСВІТНЬОГО КОНСАЛТИНГУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до трактування сутності освітнього консалтингу у системі вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією вищої освіти, зростанням вимог до якості освітньої діяльності та потребою модернізації управлінських і педагогічних практик.

Узагальнено вітчизняні й зарубіжні підходи до розуміння консалтингової діяльності. Обґрунтовано, що освітній консалтинг є специфічним видом професійної консультативно-експертної діяльності, спрямованої на підтримку управлінських, організаційних, педагогічних і дидактичних процесів у закладах вищої освіти. Визначено, що на відміну від класичного управлінського консалтингу, освітній консалтинг має гуманістичну спрямованість і орієнтований на розвиток людського потенціалу та забезпечення якості освіти.

Виокремлено основні теоретико-методологічні підходи до трактування освітнього консалтингу: системний, діяльнісний, компетентнісний, управлінський, сервісний та інноваційний. Запропоновано авторське визначення поняття «освітній консалтинг у системі вищої освіти». Доведено, що впровадження консалтингових практик сприяє підвищенню інституційної спроможності університетів, розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників та вдосконаленню внутрішніх систем забезпечення якості освіти.

Ключові слова: *освітній консалтинг, система вищої освіти, дидактичні засади, управління освітою, забезпечення якості освіти, освітні інновації*

Вступ. Розвиток системи вищої освіти України на сучасному етапі відбувається в умовах структурних реформ, посилення європейської інтеграції, цифрової трансформації суспільства, зростання конкуренції на ринку освітніх послуг та підвищення вимог до якості освітньої діяльності. За таких обставин заклади вищої освіти змушені оперативно реагувати на зовнішні й внутрішні виклики, удосконалювати механізми управління, оновлювати освітні програми, модернізувати організацію освітнього процесу та забезпечувати сталий інституційний розвиток. Це актуалізує потребу в нових формах професійної